

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ
ΡΕΘΥΜΝΟ 2005**

Το Ελληνόγλωσσο Ονοματολόγιο Συναισθημάτων

Τσαντήλα Άννα¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην ελληνόγλωσση ψυχολογική βιβλιογραφία απουσίαζε μια αντιπροσωπευτική για την ελληνική γλώσσα απαρίθμηση ειδών συναισθημάτων. Το κενό αυτό ήλθε να καλύψει μια σειρά ερευνών, καρπός της οποίας ήταν η συγκέντρωση και ταξινόμηση των ουσιαστικών της ελληνικής γλώσσας που κατά γενική ομολογία αντικατοπτρίζουν συναισθήματα, καθώς και η σύγκριση της συλλογής αυτής με αντίστοιχες ξενόγλωσσες.

Στην πρώτη έρευνα (2001) ζητήθηκε από 84 φοιτητές ψυχολογίας να καταγράψουν τα ονόματα συναισθημάτων που αυθόρμητα τους έρχονταν στο νου. Επιπλέον, το ίδιο δείγμα εκτίμησε κατά πόσο κάθε ένα από τα 280 λήμματα ενός καταλόγου «υποψηφίων» συναισθημάτων αντικατοπτρίζει ένα συναίσθημα ή όχι. Τα λήμματα με τους πιο ικανοποιητικούς στατιστικούς δείκτες διερευνήθηκαν με μια διαφορετική μέθοδο στη δεύτερη έρευνα (2002). Συγκεκριμένα, ζητήθηκε από 98 φοιτητές ψυχολογίας να εντάξουν κάθε λήμμα σε μια ή περισσότερες από τις ακόλουθες κατηγορίες υψηλότερου βαθμού αφάιρεσης: σωματική κατάσταση/αντίδραση, λογική διεργασία, συναίσθημα, ιδιότητα προσωπικότητας.

Τα ονόματα που «άντεξαν» στις μεθοδολογικές προσεγγίσεις των δυο πρώτων ερευνών, ταξινομήθηκαν στα πλαίσια της τρίτης έρευνας (2002-2003) από 53 φοιτητές ψυχολογίας με τη μέθοδο ταξινόμησης καρτελών. Η επακόλουθη ανάλυση συστάδων συμπύκνωσε τις 110 λέξεις σε 17 ομάδες συναισθημάτων. Η σύγκριση των ελληνικών αποτελεσμάτων με τα αντίστοιχα του γερμανόφωνου και αγγλόφωνου χώρου έφερε στην επιφάνεια πολλές ομοιότητες αλλά και αξιοσημείωτες διαφορές.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: συναισθήματα, ονόματα συναισθημάτων, ελληνική γλώσσα

¹ Διδάκτωρ Τμήματος Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης
annatsant@acn.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ως προς το βάθος της έννοιας συναίσθημα δεν υπάρχει στην επιστήμη της ψυχολογίας ένας γενικά αποδεκτός κλασικός ορισμός, δηλ. ένας ορισμός που να περιλαμβάνει τα αναγκαία και επαρκή γνωρίσματα, με βάση τα οποία ένα φαινόμενο θα μπορεί να χαρακτηριστεί ως συναίσθημα (Russell, 1991a. Clore & Ortony, 1991). Αλλά και ως προς το πλάτος της έννοιας δεν υπάρχει ομοφωνία: όπως παρατηρεί ο Schmidt-Atzert (1996), στην επιστήμη της ψυχολογίας δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός κατάλογος συναισθημάτων, όπως λ.χ. στη χημεία ο περιοδικός πίνακας των στοιχείων. Έτσι παρατηρούμε ότι σε αρκετές προσπάθειες εννοιολογικής αποσαφήνισης του όρου είτε σε ερμηνευτικά λεξικά (Μπαμπινιώτης, 1998, σελ. 93) είτε στην επιστημονική βιβλιογραφία (Meyer, Schützwohl & Reisenzein, 1993) παρουσιάζεται μια απαρίθμηση ειδών συναισθημάτων, η οποία όμως δεν ολοκληρώνεται, αλλά κλείνει με τη φράση και τα όμοια. Η αοριστία αυτή αποτέλεσε την αφετηρία των δικών μας ερευνών, οι στόχοι των οποίων ορίστηκαν ως εξής:

Ο καθορισμός των ονομάτων της ελληνικής γλώσσας, για τα οποία ισχύει η φράση και τα όμοια, η δημιουργία, με άλλα λόγια, ενός ελληνόγλωσσου καταλόγου συναισθημάτων ή, αλλιώς, ενός ελληνόγλωσσου ονοματολογίου συναισθημάτων.

Η συμπύκνωση και ταξινόμηση του ονοματολογίου, ώστε αυτό να λάβει ευσύνοπτη και εύχρηστη μορφή.

Η σύγκριση με τα αποτελέσματα ξενόγλωσσων ερευνών και συγκεκριμένα της έρευνας των Schmidt-Atzert και Ströhm στη Γερμανία (1983), αυτής των Storm και Storm στον Καναδά (1987), αυτής των Shaver, Schwartz, Kirson και O'Connor στις Η.Π.Α. (1987) και της έρευνας της Alvarado στις Η.Π.Α. (1998). Όλες οι παραπάνω έρευνες είχαν καταλήξει στην ταξινόμηση του ονοματολογίου συναισθημάτων των αντίστοιχων γλωσσικών κοινοτήτων.

Ο τρίτος στόχος, η διαπολιτισμική δηλ. διάσταση, καθόρισε και το δείγμα των ερευνών μας. Εφόσον στις προαναφερθείσες έρευνες τα ερευνητικά υποκείμενα ήταν φοιτητές ψυχολογίας, αποφασίσαμε να χρησιμοποιήσουμε παρόμοιο δείγμα, ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση των αποτελεσμάτων. Αρνητικό επακόλουθο αυτής της επιλογής είναι ότι περιορίζεται ως ένα βαθμό η δυνατότητα γενίκευσης των πορισμάτων και δημιουργείται η ανάγκη μελλοντικής επανάληψης της ίδιας ερευνητικής διαδικασίας σε δείγματα από άλλους πληθυσμούς.

1. Σχηματισμός του προκαταρκτικού καταλόγου συναισθημάτων

Θελήσαμε να αποφύγουμε την επιβολή ενός ξενόγλωσσου ταξινομικού συστήματος στην ελληνική γλώσσα. Στόχος μας ήταν να αναδυθεί ένα σχήμα

που θα εναρμονίζεται με την ιδιαιτερότητά της. Για το λόγο αυτό η αναζήτηση του σχετικού λεξιλογίου είχε ως πρωταρχική πηγή λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας και όχι το μεταφρασμένο λεξιλόγιο των ξενόγλωσσων ερευνών. Οι μεταφρασμένοι όροι θα είχαν συμπληρωματική λειτουργία. Το αίτημα αυτό συνοψίζει ο Russell (1991b) στη φράση: *what do the insiders see among themselves*, δηλ. ποια συναισθήματα εντοπίζουν τα ίδια τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας στα πλαίσια του πολιτισμού τους. Έτσι, πρωταρχική πηγή άντλησης ονομασιών συναισθημάτων υπήρξε η ελληνική βιβλιογραφία. Για τη δημιουργία του προκαταρκτικού καταλόγου συναισθημάτων (κατάλογος 1) μελετήθηκαν τα λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας των εκδοτών Κ. Τεγόπουλου και Δ. Φυτράκη (1989) και Γ. Μπαμπινιώτη (1998). Με βάση τη σημασιολογική επεξήγηση των λημμάτων και την προσωπική γλωσσική αίσθηση της ερευνήτριας έγινε μια πρώτη επιλογή ουσιαστικών. Για να περιοριστεί το υποκειμενικό στοιχείο της επιλογής αυτής, χρησιμοποιήθηκαν ως πηγές άντλησης ονομασιών συναισθημάτων τα σχολικά βιβλία ψυχολογίας έως το σχολικό έτος 2000-2001 (Παπανούτσος, 1983. Νασιάκου, Μαράτου, Ναυρίδης, Δραγώνα & Τέττερη, 1988. Τριανταφύλλου, 1998. Αντωνοπούλου, Βίκη, Γαλανάκη, Δράκος, Μάνος, Β. Μάνου, Ι. Μάνου, Νέστορος, Τριανταφύλλου, Τσαντήλα & Τσιπλητάρης, 2000), καθώς και το συγγραφικό έργο του Ν.Γ. Παπαδόπουλου (1994, 2003, 2005), της Ε. Παπαδάκη-Μιχαηλίδη (1998), του Χ.Χ. Τομασίδη (1982) και του D. Goleman (1998).

Ο κατάλογος συναισθημάτων που προέκυψε, εμπλουτίστηκε, –εφόσον, βέβαια, δεν περιλαμβάνονταν ήδη σε αυτόν–, με τις μεταφράσεις των λέξεων-ερεθισμάτων που χρησιμοποιήθηκαν στις αντίστοιχες έρευνες στον αγγλόφωνο και γερμανόφωνο χώρο. Πρόκειται για τις 135 λέξεις του αμερικανικού καταλόγου (Shaver, Schwartz, Kirson & O'Connor, 1987), τις 72 του καναδικού (Storm & Storm, 1987) και τις 56 του γερμανικού (Schmidt-Atzert & Ströhm, 1983). Μολονότι δεν μπορεί να προσδοκά κανείς ότι οι μεταφρασμένες λέξεις θα ισοδυναμούν σημασιολογικά με τις πρωτότυπες, συμπεριλήφθηκαν πολλές μεταφρασμένες λέξεις, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο αντικατοπτρίζουν συναισθήματα στα πλαίσια της ελληνικής γλωσσικής κοινότητας.

Ο προκαταρκτικός κατάλογος λέξεων (κατάλογος 1) που σχηματίστηκε με την προαναφερθείσα διαδικασία ήταν ένας προσωρινός κατάλογος 280 «υποψηφίων» συναισθημάτων. Ένα δείγμα ερευνητικών υποκειμένων (φοιτητές ψυχολογίας) θα καλούνταν να εκτιμήσει ποιες λέξεις αντικατοπτρίζουν πράγματι συναισθήματα. Προηγουμένως, όμως, θα ζητούσαμε από τα ερευνητικά υποκείμενα να καταγράψουν τα ίδια τις ονομασίες συναισθημάτων που αυθόρμητα τους έρχονταν στο νου, ώστε να αξιοποιήσουμε μια ακόμη πηγή άντλησης λεξιλογίου, δηλ. το ζωντανό λόγο.

2.Συνολικός ερευνητικός σχεδιασμός

Διεξήχθησαν συνολικά τρεις έρευνες κατά τη διάρκεια τριών συνεχόμενων ακαδημαϊκών ετών.

Πίνακας 1. Συνολικός ερευνητικός σχεδιασμός

α.α. έρευνας	Έτος διεξαγωγής	Μεθοδολογικά Εργαλεία	Αριθμός λήμμάτων
1η έρευνα	2001	(α) Φύλλο καταγραφής συναισθημάτων (β) Προκαταρκτικός κατάλογος (κατάλογος 1)	280 λήμματα
2η έρευνα	2002	Κατάλογος 2	280 λήμματα
3η έρευνα	2003	Κατάλογος 3	110 λήμματα

Και στις τρεις έρευνες καλούνταν φοιτητές ψυχολογίας να επεξεργαστούν καταλόγους συναισθημάτων. Εξαίρεση αποτελεί το πρώτο σκέλος της 1ης έρευνας, όπου τα ερευνητικά υποκείμενα κατέγραψαν σε ένα ειδικά γι' αυτό το σκοπό σχεδιασμένο έντυπο τα συναισθήματα που αυθόρμητα τους έρχονταν στο νου. Στο δεύτερο σκέλος της 1ης έρευνας κλήθηκαν να επεξεργαστούν τον κατάλογο 1 –τον προκαταρκτικό κατάλογο, την κατασκευή του οποίου μόλις περιγράψαμε. Ο κατάλογος αυτός τροποποιήθηκε μερικώς με βάση τα πορίσματα της 1ης έρευνας, μετονομάστηκε σε κατάλογο 2 και τον επεξεργάστηκαν φοιτητές ψυχολογίας κατά τη 2η έρευνα. Τέλος, στην 3η έρευνα ένα νέο δείγμα φοιτητών επεξεργάστηκε τον κατάλογο 3, ο οποίος αποτελεί μετεξέλιξη των δυο πρώτων καταλόγων. Υπάρχει δηλ. μια αντιστοιχία στην αρίθμηση των τριών ερευνών και των καταλόγων συναισθημάτων που χρησιμοποιήθηκαν.

3. Πρώτη έρευνα

Η έρευνα διεξήχθη κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2000-2001. Μετά το τέλος της πανεπιστημιακής παράδοσης και αφού μεσολαβούσε δεκάλεπτο διάλειμμα, οι φοιτητές συμπλήρωναν το φύλλο καταγραφής συναισθημάτων, για το οποίο είχαν στη διάθεσή τους 5 λεπτά. Μετά την παρέλευση του χρόνου η ερευνήτρια συγκέντρωνε τα φύλλα και μοίραζε στη συνέχεια τα έντυπα με τον προκαταρκτικό κατάλογο λέξεων (κατάλογος 1). Για την επεξεργασία του τελευταίου ο χρονικός περιορισμός ήταν 30 λεπτά.

3.1 Δείγμα

Το δείγμα αποτελείται από φοιτητές ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Στην επεξεργασία του καταλόγου 1 έλαβαν μέρος 93 άτομα (15 άνδρες, 78 γυναίκες), ενώ στη συμπλήρωση του φύλλου καταγραφής συναισθημάτων 84 (14 άνδρες, 70 γυναίκες). Η διαφορά αυτή οφείλεται στην καθυστερημένη προσέλευση 9 φοιτητών, η οποία τους εμπόδισε να συμμετάσχουν στην πρώτη πεντάλεπτη δοκιμασία (φύλλο καταγραφής συναισθημάτων).

3.2 Οδηγίες για το φύλλο καταγραφής συναισθημάτων

Κατά την αυθόρμητη παραγωγή ονομασιών συναισθημάτων δεν υπάρχει περιορισμός ως προς το είδος των λέξεων που θα χρησιμοποιήσει το δείγμα (ρήματα, επίθετα, μετοχές, ουσιαστικά). Οι οδηγίες προς τα ερευνητικά υποκείμενα διατυπώθηκαν ως εξής:

Με το φύλλο αυτό θέλουμε να διερευνήσουμε τι έχουμε στο νου, όταν ακούμε ή διαβάζουμε τη λέξη «συναίσθημα» (ή «συναισθήματα»).

Στο παρόν φύλλο καταγραφής συναισθημάτων ενδιαφέρει η αυθόρμητη παραγωγή λέξεων, οι οποίες αντικατοπτρίζουν συναισθήματα. Ο χρόνος που θα έχετε στη διάθεσή σας θα είναι περιορισμένος, γι' αυτό, παρακαλούμε, μην αρχίσετε να γράφετε, προτού δοθεί η σχετική εντολή από τον ερευνητή.

Ζητούμε από σας να καταγράψετε όσα συναισθήματα σάς έρχονται αυθόρμητα στο νου. Για το σκοπό αυτό μπορείτε να χρησιμοποιήσετε όποια λέξη ή συνδυασμό λέξεων (ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα, ξενικές λέξεις, εκφράσεις αργκό κτλ.) θεωρείτε ότι αποδίδει αυτό που έχετε στο νου. Τα συναισθήματα που θα καταγράψετε, μπορεί να τα έχετε βιώσει εσείς οι ίδιοι, μπορεί να υποθέσετε ότι τα έχουν νιώσει άλλοι άνθρωποι, ή μπορεί, τέλος, να γνωρίζετε απλά ότι υπάρχουν, χωρίς να τα έχετε ποτέ μέχρι σήμερα συσχετίσει με τον εαυτό σας ή με άλλους.

Δε θα πρέπει να συνεργαστείτε ή να επηρεαστείτε κατά οποιοδήποτε τρόπο από τις απαντήσεις των συμφοιτητών σας. Ενδιαφέρει η προσωπική σας άποψη και η αυθόρμητη παραγωγή λέξεων. Για το σκοπό αυτό έχετε στη διάθεσή σας 5 λεπτά.

Η εμβέλεια της μεθόδου αυτής είναι περιορισμένη. Δεν μπορεί ένας ερευνητής να προσδοκά ότι με την αυθόρμητη παραγωγή ονομασιών συναισθημάτων θα σχηματίσει έναν πλήρη κατάλογο συναισθημάτων, επειδή τα ερευνητικά υποκείμενα αδυνατούν να αναπαραγάγουν τον πλούτο των λέξεων που βρίσκονται αποθησαυρισμένες σε ένα λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας. Για το λόγο αυτό είχε προγραμματιστεί να δοθεί στο ίδιο δείγμα ένας από την ερευνήτρια προκατασκευασμένος κατάλογος «υποψηφίων» συναισθημάτων (προκαταρκτικός κατάλογος – κατάλογος 1), για να εκτιμήσουν τα ερευνητικά υποκείμενα αν τα λήμματά του αντικατοπτρίζουν συναισθήματα ή όχι.

3.3 Εκτίμηση του προκαταρκτικού καταλόγου

Στο δεύτερο σκέλος της 1ης έρευνας τα ερευνητικά υποκείμενα καλούνταν μέσα σε μισή ώρα να εκτιμήσουν για κάθε ένα από τα 280 λήμματα του προκαταρκτικού καταλόγου αν αυτό αντικατοπτρίζει ένα συναίσθημα ή όχι. Η σχετική κλίμακα εκτίμησης περιλάμβανε 4 διαβαθμίσεις: (1) Η λέξη σίγουρα δεν είναι συναίσθημα. (2) Η λέξη μάλλον δεν είναι συναίσθημα. (3) Η λέξη μάλλον είναι συναίσθημα και (4) η λέξη σίγουρα είναι συναίσθημα. Η κλίμακα αυτή αποτελεί προσαρμογή στην ελληνική γλώσσα της κλίμακας εκτίμησης που χρησιμοποίησε η ερευνητική ομάδα του Shaver (1987). Οι αριθμοί που προτάσσονται σε κάθε βαθμίδα εκτίμησης, αποτελούν ταυτόχρονα και την κωδικοποίηση για την επακόλουθη στατιστική ανάλυση. Με άλλα λόγια, το «ιδανικό» συναίσθημα θα έπρεπε να συγκεντρώνει ένα μέσο όρο διατομικής εκτίμησης 4. Αντίθετα, ο μέσος όρος 1 θα σήμαινε ότι η λέξη σίγουρα δεν είναι συναίσθημα κοκ.

Οι οδηγίες του εντύπου που δόθηκε προς επεξεργασία στα ερευνητικά υποκείμενα είχαν την ακόλουθη μορφή:

Στην καθημερινή ζωή και συχνά χρησιμοποιούμε λέξεις με τις οποίες εκφράζουμε ό,τι ονομάζουμε συναίσθημα ή συναισθήματα. Στον κατάλογο που ακολουθεί υπάρχουν 280 λέξεις (όλες ουσιαστικά). Ποιες από αυτές αντικατοπτρίζουν, κατά τη γνώμη σας, συναισθήματα;

Δίπλα από κάθε λέξη υπάρχουν 5 στήλες. Να σημειώσετε ένα σημείο X (χι) στο τετραγωνάκι της στήλης που αντιστοιχεί στην άποψή σας. Ένα σημείο X στην πιο αριστερή (πρώτη) στήλη αντιστοιχεί στην απάντηση ότι η λέξη «Σίγουρα δεν είναι συναίσθημα»· ένα σημείο X στην αμέσως επόμενη (δεύτερη) στήλη αντιστοιχεί στην απάντηση ότι η λέξη «Μάλλον δεν είναι συναίσθημα»· η τρίτη στήλη αντιστοιχεί στην απάντηση ότι η λέξη «Μάλλον είναι συναίσθημα»· η τέταρτη στήλη, στην απάντηση «Σίγουρα είναι συναίσθημα»· στην πέμπτη στήλη, τέλος, («Άγνωστη λέξη») σημειώνετε μόνο, όταν η λέξη σας είναι άγνωστη.

Σας δίνουμε δύο παραδείγματα:

Το σημείο X ως προς τη λέξη «προσήλωση» μπήκε στο «Μάλλον δεν είναι συναίσθημα» (για κάποιον άλλον θα μπορούσε να μπει στο «Σίγουρα δεν είναι συναίσθημα»). Στη λέξη «παλιμβουλία» το σημείο X μπήκε στο «Άγνωστη λέξη» (αφού πρόκειται για όρο που πολλοί ενδεχομένως αγνοούν).

Στον κατάλογο που ακολουθεί θα πρέπει για κάθε λέξη να επιλέξετε μια μόνο από τις τέσσερις εκτιμήσεις βάζοντας αντίστοιχα το σημείο X σε ένα από τα τέσσερα τετραγωνάκια. Σε μερικές περιπτώσεις ενδέχεται να δυσκολευτείτε στην επιλογή της απάντησης. Προσπαθήστε, ωστόσο, ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις να δώσετε μια απάντηση. Στην περίπτωση που η λέξη

	Σίγουρα <u>δεν</u> είναι συναισθήμα	Μάλλον <u>δεν</u> είναι συναισθήμα	Μάλλον είναι συναισθήμα	Σίγουρα είναι συναισθήμα	Άγνωστη λέξη
προσήλωση		X			
παλμβουλία					X

	Σίγουρα <u>δεν</u> είναι συναισθήμα	Μάλλον <u>δεν</u> είναι συναισθήμα	Μάλλον είναι συναισθήμα	Σίγουρα είναι συναισθήμα	Άγνωστη λέξη
απορία					
απόρριψη					

σάς είναι άγνωστη, το σημείο X θα μπει στη στήλη «Άγνωστη λέξη».

Δεν υπάρχει σωστή ή λάθος απάντηση. Ενδιαφέρει η προσωπική σας άποψη.

Προσέξτε ότι σε κάθε σελίδα υπάρχουν δύο πίνακες με λέξεις που καλείστε να επεξεργαστείτε. Η συντομογραφία (μτφ.), που συνοδεύει ορισμένες από αυτές, σημαίνει «μεταφορικά». Για την επεξεργασία του καταλόγου των λέξεων έχετε στη διάθεσή σας 30 λεπτά.

Τα λήμματα ήταν τοποθετημένα κατά αλφαβητική σειρά. Τα ερευνητικά υποκείμενα είχαν τη δυνατότητα να δηλώσουν εάν μια λέξη τούς ήταν άγνωστη. Επομένως για μια άγνωστη λέξη δεν προχωρούσαν στη φάση της εκτίμησής.

3.4 Αποτελέσματα του φύλλου καταγραφής συναισθημάτων

Τα αποτελέσματα του φύλλου καταγραφής συναισθημάτων παρουσιάζονται στον πίνακα 2. Ακολουθούμε την τακτική του Mannheim (1983) και των Fehr και Russell (1984), παρουσιάζουμε δηλαδή λέξεις που αναφέρθηκαν από δύο τουλάχιστον ερευνητικά υποκείμενα. Οι λέξεις εμφανίζονται στον πίνακα κατά φθίνουσα συχνότητα παραγωγής. Ο αριθμός δίπλα σε κάθε λέξη δηλώνει την απόλυτη συχνότητα παραγωγής της, ενώ σε γκρι φόντο ακολουθεί το αντίστοιχο ποσοστό (%).

Τα ερευνητικά υποκείμενα χρησιμοποιούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία ουσιαστικά, προκειμένου να ονομάσουν συναισθήματα.

Λέξεις	%	Λέξεις	%
περιφρόνηση 4	»	<u>εγκατάλειψη</u> 2	»
προσομνή 4	»	<u>ειλικρίνεια</u> 2	»
στοργή 4	»	έκπληξη 2	»
απάθεια 3	3,57	εκτίμηση 2	»
απόλαυση 3	»	<u>έλλειψη</u> 2	»
απορία 3	»	ενοχή 2	»
αυτοπεποίθηση 3	»	<u>ένταση</u> 2	»
<u>γέλιο</u> 3	»	εξάρτηση 2	»
γοητεία (γοητ/μένος, γοητευτικός) 3	»	<u>επιβεβαίωση</u> 2	»
<u>δάκρυ</u> 3	»	<u>επιμονή</u> 2	»
δυσφορία 3	»	<u>ευαισθησία</u> 2	»
εκνευρισμός 3	»	ευγένεια 2	»
έκσταση 3	»	<u>ζεστασιά</u> 2	»
ευδιάθετος 3	»	<u>θρήνος</u> 2	»
ισορροπία 3	»	κακία (κακός) 2	»
<u>καλοσύνη</u> 3	»	<u>κατανόηση</u> 2	»
<u>καστεριότητα</u> (καρτερία) 3	»	κέφι 2	»
κατάθλιψη 3	»	<u>κτητικότητα</u> 2	»
κενό 3	»	<u>λύπη</u> 2	»
λατρεία 3	»	μειονεξία 2	»
<u>ματαίωση</u> 3	»	οδύνη 2	»
νευρικότητα 3	»	οικειότητα 2	»
σύγχυση 3	»	<u>ολοκλήρωση</u> 2	»
ταραχή 3	»	παράπονο 2	»
<u>υπευθυνότητα</u> 3	»	πείσμα 2	»
υπομονή 3	3,57	<u>πίση</u> 2	»
<u>αβεβαιότητα</u> 2	2,38	πλήξη 2	»
<u>αδυναμία</u> 2	»	<u>πνίγομαι</u> 2	»
<u>αλληλεγγύη</u> 2	»	πόθος 2	»
<u>αμοιβαιότητα</u> 2	»	<u>προδοσία</u> 2	»
<u>ανάγκη</u> 2	»	<u>ρομαντισμός</u> 2	»
<u>ανεκτικότητα</u> 2	»	σεβασμός 2	»
<u>άνεση</u> 2	»	στρες 2	»
<u>ανταπόκριση</u> 2	»	<u>συνεργασία</u> 2	»
<u>αποδοχή</u> 2	»	τσαντισμένη 2	»
<u>βιασύνη</u> 2	»	<u>υπέρβαση</u> 2	»
δέος 2	»	<u>φροντίδα</u> 2	»
<u>δικαιοσύνη</u> 2	»	<u>φυγή</u> 2	»

Από τις 153 λέξεις (ή ομάδες ομόρριζων λέξεων) του πίνακα 2 οι 104 (δηλ. περίπου τα 2/3) περιλαμβάνονταν ήδη στον προκαταρκτικό κατάλογο, μια ένδειξη για την επιτυχία του σύνθεσης. Αντίθετα, περίπου το 1/3 των λέξεων (50 λέξεις, οι υπογραμμισμένες στον πίνακα 2) δεν περιλαμβάνονταν στον προκαταρκτικό κατάλογο. Οι 49 από τις λέξεις αυτές επρόκειτο να ελεγχθούν εμπειρικά στη δεύτερη έρευνα.² Ας αναφερθεί, ωστόσο, ήδη σε αυτό το σημείο ότι στη συντριπτική πλειοψηφία τους δεν επρόκειτο να αποκτήσουν το status του συναισθήματος. Μόνο 3 από τις 49 λέξεις αναγνωρίστηκαν ως συναισθήματα από το δείγμα της δεύτερης έρευνας: η έχθρα, η λύπηση και η σιγουριά.

Οι 12 πιο χαρακτηριστικές ονομασίες συναισθημάτων που παρήχθησαν τουλάχιστον από το 25% του δείγματός μας υπό τις συνθήκες αυθόρμητης παραγωγής του πρώτου σκέλους της 1ης έρευνας ήταν οι εξής: αγάπη, χαρά, λύπη, μίσος, φόβος, έρωτας, απογοήτευση, άγχος, ευτυχία, θυμός, πόνος, θλίψη. Στον πίνακα 2 αποτυπώνονται με έντονη γραμματοσειρά. Με τη βοήθεια των 12 πιο χαρακτηριστικών ονομασιών συναισθημάτων συμπληρώνονται τα δεδομένα της έρευνας των Van Goozen και Frijda (1993) με ελληνόγλωσσα ονόματα συναισθημάτων. Οι ερευνητές αυτοί είχαν ζητήσει από πρωτοετείς φοιτητές (στη συντριπτική τους πλειοψηφία φοιτητές ψυχολογίας) έξι διαφορετικών ευρωπαϊκών χωρών (Βέλγιο, Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία και Ελβετία) να καταγράψουν μέσα σε 5 λεπτά τα συναισθήματα που τους έρχονταν αυθόρμητα στο νου. Παρόμοια έρευνα είχε διεξαχθεί από τον Mannheim (1983) στη Γερμανία και από τους Fehr και Russell (1984) στον Καναδά. Παρατηρούμε ότι κοινός παρονομαστής στις απαριθμήσεις συναισθημάτων και στις 9 χώρες είναι η χαρά, η λύπη (ή θλίψη), ο θυμός και ο φόβος. Ακολουθούν η ευτυχία (η οποία δεν απαριθμείται μέσα στην πρώτη 12άδα από το ελβετικό δείγμα) και η αγάπη (η οποία δεν απαριθμείται μέσα στην πρώτη 12άδα από το γαλλικό δείγμα).

3.5 Τα αποτελέσματα της εκτίμησης του προκαταρκτικού καταλόγου

Για κάθε λέξη από τις 280 που περιλάμβανε ο προκαταρκτικός κατάλογος (κατάλογος 1) υπολογίστηκε ο μέσος όρος της εκτίμησης (στην κλίμακα 1 έως 4) των 93 ερευνητικών υποκειμένων, καθώς και ο αριθμός των υποκειμένων που θεώρησε τη λέξη αυτή ως άγνωστη. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα 3. Τα «υποψήφια» συναισθήματα εμφανίζονται κατά φθίνουσα σειρά κατάταξης των μέσων όρων εκτίμησης του συνολικού δείγματος. Στη στήλη «άγνωστη λέξη» περιλαμβάνεται το ποσοστό των ατόμων που δήλωσαν ότι η λέξη τους ήταν άγνωστη.

² Δηλαδή, δεν επρόκειτο να διερευνηθεί το ρήμα *πνίγομαι*, αφού οι έρευνές μας αφορούσαν αποκλειστικά και μόνο ουσιαστικά.

Παρατηρούμε ότι το πλάτος τις έννοιες του συναισθήματος ποικίλλει από άτομο σε άτομο. Για ορισμένους η έννοια συναίσθημα περιλαμβάνει στο εύρος τις έννοιες τις αξιοπρέπεια, καθήκον, πειθαρχία, ειρωνεία, μέθη, γοητεία κ.ά., ενώ για τις όχι. Η διατομική συμφωνία αυξάνει, όταν πρόκειται για τη χαρά, την αγάπη, το μίσος, τη θλίψη και για όσες λέξεις περιλαμβάνονται στην πρώτη στήλη του πίνακα 3. Ο μέσος όρος των λέξεων αυτών είναι μεγαλύτερος ή ίσος (\geq) του 3.5, δηλαδή οι λέξεις αυτές αντικατοπτρίζουν με αρκετή σιγουριά συναισθήματα. Το ποσοτικό κριτήριο των Αμερικανών επιστημόνων στην αντίστοιχη έρευνα τις Η.Π.Α. (Shaver et al., 1987) ήταν η τιμή 2,78. Λέξεις με μέσο όρο εκτίμησης μεγαλύτερο ή ίσο του 2,78 θεωρούνταν ως συναισθήματα από τις Αμερικανούς συναδέλφους. Χρησιμοποιώντας το ίδιο κριτήριο, πρέπει να θεωρήσουμε ως συναισθήματα τις πρώτες 191 λέξεις του πίνακα 3, δηλ. έως και τη λέξη-ερέθισμα έξαρση.

Θα ανιχνεύσουμε, τέλος, την κατάταξη των 12 ονομασιών συναισθημάτων που παρήχθησαν τουλάχιστον από το 25% του δείγματος στο πρώτο σκέλος τις 1ης έρευνας, οι οποίες παρουσιάζονται με έντονη και λοξή γραμματοσειρά στον πίνακα 3. Παρατηρούμε ότι στην πλειοψηφία τις καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις στην κατάταξη των μέσων όρων. Η αγάπη και η χαρά έχουν μέσο όρο εκτίμησης 3.97, πολύ κοντά στο 4, αποτελούν δηλ. «ιδανικά» συναισθήματα.

Πίνακας 3. Μέση τιμή για κάθε λήμμα του πρώτου καταλόγου λέξεων (φθίνουσα σειρά κατάταξης)

“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη	“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη
χαρά	3,97	.00	ευθυμία	3,64	.01
αγάπη	3,97	.00	δυσαρέσκεια	3,63	.01
μίσος	3,96	.00	συμπόνια	3,62	.01
θλίψη	3,94	.00	αγωνία	3,62	.00
λύπη	3,92	.00	κενό	3,61	.00
ευτυχία	3,92	.00	αυτολύπηση	3,61	.03
φόβος	3,90	.00	οδύνη	3,61	.01
θυμός	3,89	.00	ασφάλεια	3,60	.00
έρωτας	3,88	.00	ενθουσιασμός	3,59	.00
οργή	3,88	.00	ηρεμία	3,59	.00
πόθος	3,87	.01	απόγνωση	3,59	.01
πάθος	3,86	.00	συμπάθεια	3,58	.01
αγανάκτηση	3,84	.02	ψυχοπλάκωμα	3,58	.02
στενοχώρια	3,83	.00	νοσταλγία	3,57	.00
πικρία	3,81	.00	απέχθεια	3,57	.01
απογοήτευση	3,81	.00	μοναξιά	3,56	.00
πόνος	3,80	.00	ενοχή	3,56	.00
ευχαρίστηση	3,80	.00	ανακούφιση	3,55	.00
ντροπή	3,78	.00	ταραχή	3,55	.00
ζήλια	3,77	.00	κατάθλιψη	3,54	.00
ευφορία	3,77	.00	εχθρότητα	3,54	.00
ανησυχία	3,77	.01	φιλικότητα	3,54	.00
μελαγχολία	3,76	.00	δυστυχία	3,54	.00
συγκίνηση	3,75	.00	ευδιαθεσία	3,53	.03
ηδονή	3,75	.01	φοβία	3,53	.00
ανασφάλεια	3,75	.00	δυσφορία	3,53	.00
τρόμος	3,74	.00	δέος	3,52	.01
τρυφερότητα	3,72	.00	τέρψη	3,50	.11
ικανοποίηση	3,71	.00	καταισχύνη	3,48	.29
οίκτος	3,70	.02	αιδώς	3,46	.13
απελπισία	3,70	.00	λαχτάρα	3,46	.00
γαλήνη	3,70	.00	αναστάτωση	3,46	.00
στοργή	3,69	.00	μαράζι	3,46	.02
αντιπάθεια	3,68	.00	αδημονία	3,45	.11
χαρμολύπη	3,68	.26	τύψεις	3,45	.01
φθόνος	3,67	.01	απαισιοδοξία	3,44	.00
αγαλλίαση	3,67	.00	αποστροφή	3,44	.01

Πίνακας 3. (Συνέχεια)

“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη	“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη
πλήξη	3,43	.00	εμπιστοσύνη	3,27	.00
σύγχυση	3,42	.00	πένθος	3,26	.01
απόλαυση	3,42	.00	ανία	3,25	.01
καημός	3,42	.00	νευρικότητα	3,25	.00
σεκλέτι	3,41	.29	χαρμωσύνη	3,25	.09
τσατίλα	3,41	.05	φιλαλληλία	3,24	.10
νταλλάς	3,41	.08	μετάνιωμα	3,24	.00
έκσταση	3,41	.02	βαρεμάρα	3,23	.01
ευδαιμονία	3,40	.04	χαιρεκακία	3,23	.07
μνησικακία	3,40	.01	στρες	3,23	.00
θαυμασμός	3,40	.00	αναβρασμός	3,21	.02
αμηχανία	3,40	.00	αμφιθυμία	3,20	.09
πανικός	3,40	.00	περιφρόνηση	3,20	.02
ντέρσι	3,40	.05	λύσσα	3,20	.02
κακία	3,39	.00	θαλπωρή	3,19	.02
εκνευρισμός	3,39	.00	χαλάρωση	3,18	.00
ταπείνωση	3,38	.01	πίεση	3,18	.00
ελπίδα	3,38	.00	λατρεία	3,18	.00
σπαραγμός	3,37	.02	άλγος	3,18	.16
αισιοδοξία	3,37	.00	δειλία	3,17	.01
επιθυμία	3,37	.00	κατήφεια	3,17	.23
σεβντάς	3,36	.23	αδιαφορία	3,16	.01
αηδία	3,35	.00	θυμηδία	3,16	.67
παράπονο	3,33	.00	ψυχραιμία	3,15	.00
άγχος	3,32	.00	ευεξία	3,14	.03
κέφι	3,32	.00	συντριβή	3,13	.02
ευγνωμοσύνη	3,32	.00	μεταμέλεια	3,13	.01
πληρότητα	3,31	.00	αψιθυμία	3,12	.28
ανυπομονησία	3,30	.01	έκπληξη	3,12	.00
ψυχρότητα	3,30	.00	μανία	3,12	.00
σιχαμάρα	3,30	.02	κατάπληξη	3,11	.03
ευσπλαχνία	3,29	.01	παρηγοριά	3,09	.01
κακοκεφιά	3,28	.00	ελευθερία	3,08	.00
αυτοπεποίθηση	3,28	.00	ευλάβεια	3,07	.02
λύτρωση	3,27	.02	αυταρέσκεια	3,07	.01
έλξη	3,27	.01	χόλος	3,06	.45
φρίκη	3,27	.01	ευαρέσκεια	3,06	.10
μειονεξία	3,27	.00	θάρρος	3,05	.00

Πίνακας 3. (Συνέχεια)

“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη	“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη
σοκ	3,05	.00	μαγεία	2,78	.00
απάθεια	3,05	.00	μέθεξη	2,78	.26
κατάνυξη	3,04	.12	έξαρση	2,78	.01
ευφροσύνη	3,02	.10	ψυχαναγκασμός	2,77	.00
εξιλέωση	3,02	.07	επιθετικότητα	2,77	.00
ιλαρότητα	3,02	.34	προσδοκία	2,77	.01
σκιάξιμο	3,01	.12	μαρτύριο	2,76	.00
ενδοιασμός	3,01	.04	εξειτελισμός	2,76	.02
αποτροπιασμός	3,00	.05	σκασιλα	2,76	.03
βδελυγμία	3,00	.79	αφοσίωση	2,75	.00
αναθάρρηση	3,00	.28	περιέργεια	2,74	.00
κατσοφυιά	3,00	.01	αταραξία	2,73	.03
ενδιαφέρον	2,99	.00	σεξουαλικότητα	2,73	.00
απόρριψη	2,98	.00	προθυμία	2,73	.00
οικειότητα	2,97	.00	εξαλλοσύνη	2,72	.11
προσμονή	2,97	.03	ζήλος	2,72	.01
αποθάρρυνση	2,95	.00	απροθυμία	2,72	.01
ξάφνιασμα	2,91	.00	οίστρος	2,71	.14
ξεγνοιασιά	2,90	.02	κουράγιο	2,71	.00
καρτερία	2,89	.03	αχαριστία	2,71	.02
ίμερος	2,88	.63	εξουθένωση	2,70	.00
υπερηφάνεια	2,88	.00	κόπωση	2,70	.00
υπερένταση	2,88	.00	μετριοφροσύνη	2,70	.01
πατριωτισμός	2,87	.00	καμάρι	2,69	.02
μεταρσίωση	2,87	.68	υστερία	2,68	.01
σεβασμός	2,87	.00	εξάρτηση	2,68	.00
έλεος	2,87	.01	εγαισμός	2,67	.00
λαγνεία	2,87	.10	εκδικητικότητα	2,66	.01
μακαριότητα	2,86	.01	κακεντρέχεια	2,66	.12
έξαψη	2,86	.02	εκτίμηση	2,66	.00
φιλότιμο	2,85	.01	αμφιβολία	2,66	.00
σάστισμα	2,84	.02	προσκόλληση	2,66	.00
ζωντάνια	2,83	.00	έπαρση	2,65	.05
δυσπιστία	2,83	.01	συστολή	2,63	.02
φούρκα	2,83	.57	αλαζονεία	2,62	.02
πέισμα	2,82	.00	υπομονή	2,61	.00
ενόχληση	2,82	.00	υπεροχή	2,60	.00
έγνοια	2,80	.02	μεράκι	2,60	.01

Πίνακας 3. (Συνέχεια)

“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη	“υποψήφιο” συναίσθημα	Μέσος όρος	άγν. Λέξη
θρησκευτικότητα	2,58	.00	υποχρέωση	2,28	.00
υποταγή	2,58	.01	ξεκούραση	2,27	.00
ευθύνη	2,57	.00	πρόκληση	2,26	.01
αυταπάρηση	2,57	.01	γοητεία	2,26	.00
αλτρουισμός	2,56	.02	επιδοκιμασία	2,24	.00
θρίαμβος	2,55	.01	εύνοια	2,23	.02
ταλαιπωρία	2,55	.00	αιφνιδιασμός	2,23	.16
βεβαιότητα	2,55	.00	σοβαρότητα	2,20	.00
αμόκ	2,54	.03	ξεφάντωμα	2,16	.01
φανατισμός	2,53	.00	αξιοπρέπεια	2,16	.00
αποξένωση	2,53	.00	ενεργητικότητα	2,16	.00
αποδοχή	2,53	.00	βανασότητα	2,16	.03
ισορροπία	2,49	.00	ετοιμότητα	2,15	.00
ανεμελιά	2,49	.01	ταίριασμα	2,15	.00
θράσος	2,48	.00	απορία	2,15	.00
αναψυχή	2,48	.01	καθήκον	2,15	.00
ευγένεια	2,47	.00	πειθαρχία	2,14	.00
χιούμορ	2,46	.00	ξεσινέρισμα	2,12	.19
αποφασιστικότητα	2,45	.00	διασκέδαση	2,09	.00
πειρασμός	2,43	.00	εγρήγορση	2,08	.01
ρεμβασμός	2,41	.09	ειρωνεία	2,06	.00
υποψία	2,35	.00	ανταγωνισμός	2,02	.00
σύνεση	2,35	.01	μέθη	1,99	.01
Ξεμύλισμα	2,33	.01	βία	1,90	.00
ψυχαγωγία	2,31	.00	τακτ	1,87	.07
πλάνεμα	2,30	.02	υπνηλία	1,87	.00
βάσανο	2,28	.01	αλλοτρίωση	1,79	.03

4. Δεύτερη έρευνα

Με βάση τα αποτελέσματα της πρώτης έρευνας ανασυντέθηκε μερικώς ο κατάλογος 1, μετονομάστηκε σε κατάλογο 2 και ελέγχθηκε εμπειρικά με τη 2η έρευνα. Ο κατάλογος 2 περιλάμβανε 280 λήμματα όπως και ο κατάλογος 1. Τα 218 από αυτά ήταν τα ίδια όπως στον κατάλογο 1 και 62 ήταν διαφορετικά. Τα κοινά 218 λήμματα είχαν μέσο όρο εκτίμησης $\geq 2,66$ (με εξαίρεση τη

λέξη ευθύνη με μέσο όρο 2,57).³ Ο κατάλογος 2 περιλάμβανε επιπλέον τα 49 λήμματα του φύλλου καταγραφής συναισθημάτων που απουσίαζαν από τον προκαταρκτικό κατάλογο, καθώς και 13 νέα ερεθίσματα. Τα 13 νέα λήμματα αντικατόπτριζαν στην πλειοψηφία τους την εκδήλωση του συναισθήματος (π.χ. καρδιοχτύπι, χαμόγελο). Αφορμή για τη συνεξέτασή τους ήταν το γεγονός ότι τόσο στην ελληνική όσο και στις ξενόγλωσσες έρευνες αυθόρμητης παραγωγής συναισθημάτων τα ερευνητικά υποκείμενα συχνά καταγράφουν λέξεις όπως το γέλιο και το δάκρυ.

Η επανεξέταση μεγάλου μέρους του λεξιλογίου του καταλόγου 1 είναι σημαντική για τον εξής λόγο: τα ερευνητικά υποκείμενα της 2ης έρευνας κλήθηκαν να επεξεργαστούν τον κατάλογο 2 από μια άλλη οπτική γωνία. Συγκεκριμένα κλήθηκαν να εντάξουν κάθε λήμμα σε μια ή περισσότερες από τις ακόλουθες κατηγορίες υψηλότερου βαθμού αφαίρεσης: σωματική κατάσταση/αντίδραση, λογική διεργασία, συναίσθημα, ιδιότητα της προσωπικότητας. Δώσαμε, επίσης, τη δυνατότητα να μην εντάσσεται μια λέξη σε καμία από τις προηγούμενες κατηγορίες (πέμπτη κατηγορία: τίποτε από τα προηγούμενα), δυνατότητα που δεν υπήρχε στην πρώτη έρευνα. Διατηρήσαμε, τέλος, την κατηγορία της άγνωστης λέξης (έκτη κατηγορία).

Επρόκειτο, επομένως, για μια έρευνα λογικής κλιμάκωσης εννοιών της φυσικής γλώσσας. Εάν το ερευνητικό υποκείμενο θεωρούσε ότι μια λέξη-ερεθίσμα ανήκει σε περισσότερες από μια κατηγορίες, μπορούσε να το σημειώσει στο σχετικό πίνακα. Η παρεχόμενη δυνατότητα πολλαπλής κατάταξης των λέξεων-ερεθισμάτων είναι σύμφωνη με τη θεωρία προτύπων (βλ. σχετικά Fehr & Russell, 1984. Russell, 1991a. Medin, 1989) και συγκεκριμένα με την ιδέα του πιθανολογικού χαρακτήρα των συσχετισμών που ισχύουν ανάμεσα στις έννοιες της φυσικής γλώσσας.

Η συγκεκριμένη γνωστική επεξεργασία απαιτούσε από τα ερευνητικά υποκείμενα μεγαλύτερη εμβάθυνση και περισσότερο χρόνο. Για το λόγο αυτό μοιράσαμε τις 280 λέξεις-ερεθίσματα σε δυο επιμέρους καταλόγους λέξεων-ερεθισμάτων (εκδοχή 1η και εκδοχή 2η). Έτσι, κάθε ερευνητικό υποκείμενο κλήθηκε να επεξεργαστεί 140 λέξεις-ερεθίσματα. Ο χρόνος επεξεργασίας διατηρήθηκε στα 30 λεπτά της ώρας.

Ο σχεδιασμός της δεύτερης έρευνας ήταν πρωτότυπος και δεν είχε χρησιμοποιηθεί μέχρι τώρα. Πέραν του εντοπισμού των ονομασιών συναισθημάτων έδινε τη δυνατότητα να απαντηθούν ορισμένα επιπλέον ερωτήματα, συγκεκριμένα: Περιλαμβάνονται στο πλάτος της έννοιας του συναισθήματος η εκδήλωσή του (π.χ. γέλιο, δάκρυ, καρδιοχτύπι, χαμόγελο),

³ Τα 217 λήμματα είναι τα λήμματα του πίνακα 3 από την αρχή έως και το λήμμα κακεντρέχεια. Επιπλέον συμπεριλήφθηκε η λέξη ευθύνη.

η ενεργειακή κατάσταση του οργανισμού (π.χ. υπνηλία, χαλάρωση, ζωντάνια),

η επιθυμία;

Αναφορικά με τα δυο τελευταία υποερωτήματα οι επιστήμονες διαφωνούν μεταξύ τους ως προς την ένταξη ή μη του σχετικού λεξιλογίου στο πλάτος της έννοιας του συναισθήματος (Russell, Lewicka & Niit, 1989. Ortony & Turner, 1990).

4.1 Δείγμα

Το δείγμα αποτελείται από φοιτητές ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Στην επεξεργασία του καταλόγου 2 έλαβαν μέρος 98 άτομα. Υπενθυμίζεται ότι ο κατάλογος 2 είχε χωριστεί σε δυο υποκαταλόγους. Έτσι, 48 άτομα (9 άνδρες, 39 γυναίκες) επεξεργάστηκαν την πρώτη εκδοχή και 50 (4 άνδρες, 46 γυναίκες) τη δεύτερη.

4.2 Οδηγίες

Η έρευνα διεξήχθη κατά το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2001-2002. Οι φοιτητές επεξεργάζονταν τον κατάλογο λέξεων μετά το τέλος της πανεπιστημιακής παράδοσης και είχαν στη διάθεσή τους 30 λεπτά. Οι οδηγίες είχαν διατυπωθεί ως εξής:

Στηριζόμενοι στην ξενόγλωσση και στην ελληνική βιβλιογραφία σχηματίσαμε έναν κατάλογο λέξεων, οι οποίες πιθανώς αντικατοπτρίζουν συναισθήματα. Ενδέχεται, όμως, αρκετές από αυτές να περιγράφουν άλλες καταστάσεις της ανθρώπινης ζωής και όχι συναισθήματα. Μπορεί π.χ. να περιγράφουν:

- (1) σωματικές καταστάσεις (π.χ. ύπνος, πείνα) ή αντιδράσεις (π.χ. ταχυπαλμία),
- (2) λογικές διεργασίες (π.χ. σκέψη, συλλογισμός) ή
- (3) ιδιότητες (γνώρισμα) της προσωπικότητας ενός ατόμου (π.χ. επιμέλεια).

Ποιες από τις λέξεις του καταλόγου που ακολουθεί αντικατοπτρίζουν πράγματι συναισθήματα; Μας ενδιαφέρει η δική σας άποψη!

Ο κατάλογος που ακολουθεί περιλαμβάνει 140 λέξεις (όλες ουσιαστικά). Καλείστε να εντάξετε κάθε λέξη σε μια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες. Καλείστε, δηλαδή, να αποφασίσετε, εάν η εκάστοτε λέξη του καταλόγου αντικατοπτρίζει μια σωματική κατάσταση (ή αντίδραση), μια λογική διεργασία, ένα συναίσθημα ή μια ιδιότητα (γνώρισμα) της προσωπικότητας ενός ατόμου.

Δίπλα από κάθε λέξη του καταλόγου υπάρχουν έξι στήλες. Να σημειώσετε ένα σταυρό (X) στο τετραγωνάκι της στήλης που αντιστοιχεί στην άποψή

σας. Ένας σταυρός (X) στην πιο αριστερή (πρώτη) στήλη αντιστοιχεί στην απάντηση ότι η λέξη αντικατοπτρίζει μια σωματική κατάσταση ή αντίδραση· ένας σταυρός (X) στην αμέσως επόμενη (δεύτερη) στήλη αντιστοιχεί στην απάντηση ότι η λέξη περιγράφει μια λογική διεργασία· η τρίτη στήλη αντιστοιχεί στην απάντηση ότι η λέξη περιγράφει ένα συναίσθημα· η τέταρτη στήλη, στην απάντηση ότι η λέξη περιγράφει μια ιδιότητα (γνώρισμα) της προσωπικότητας ενός ατόμου.

Στην περίπτωση που μια λέξη δεν ανήκει σε καμία από τις προαναφερθείσες κατηγορίες, σημειώνετε σταυρό (X) στην πέμπτη στήλη («τίποτε από τα προηγούμενα»). Εάν, πάλι, θεωρείτε ότι μια λέξη ανήκει σε περισσότερες από μία κατηγορίες, μπορείτε να σημειώσετε περισσότερους από ένα σταυρούς (X) στα τετραγωνάκια των αντίστοιχων κατηγοριών. Εάν, τέλος, μια λέξη σας είναι άγνωστη, σημειώνετε έναν σταυρό (X) στην τελευταία (έκτη) στήλη.

Σας δίνουμε τρία υποθετικά παραδείγματα:

	Σωματ. κατάσταση/αντίδραση	Λογική διεργασία	Συναίσθημα	Ιδιότητα της προσωπικότητας	Τίποτε από τα προηγούμενα	Άγνωστη λέξη
υπολογισμός		X				
υποψία		X	X			

	Σωματ. κατάσταση/αντίδραση	Λογική διεργασία	Συναίσθημα	Ιδιότητα της προσωπικότητας	Τίποτε από τα προηγούμενα	Άγνωστη λέξη
παλιμβουλία						X

Το υποθετικό άτομο που συμπλήρωσε τον αμέσως προηγούμενο πίνακα, σημείωσε ως προς τη λέξη «υπολογισμός» ένα σταυρό στη δεύτερη στήλη, γιατί θεώρησε ότι η λέξη αντικατοπτρίζει μια λογική διεργασία. Ως προς τη λέξη «υποψία» σημείωσε δύο σταυρούς, επειδή θεώρησε ότι η υποψία είναι μια κατάσταση που συνδυάζει και τη λογική και το συναίσθημα. Στη λέξη «παλιμβουλία» ο σταυρός μπήκε στο «άγνωστη λέξη», αφού πρόκειται για όρο που το συγκεκριμένο άτομο αγνοούσε.

Δεν υπάρχει σωστή ή λάθος απάντηση. Ενδιαφέρει η προσωπική σας άποψη.

Σε μερικές περιπτώσεις ενδέχεται να δυσκολευτείτε στην επιλογή της απάντησης. Προσπαθήστε, ωστόσο, ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις να δώσετε μια απάντηση.

Η συντομογραφία (μτφ.), που συνοδεύει ορισμένες λέξεις, σημαίνει «μεταφορικά». Για την επεξεργασία του καταλόγου των λέξεων έχετε στη διάθεσή σας 30 λεπτά.

4.3 Αποτελέσματα τις δεύτερης έρευνας

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται ορισμένα επιλεγμένα αποτελέσματα τις 2ης έρευνας (για τα συνολικά αποτελέσματα βλ. Τσαντήλα, 2005). Πρόκειται για τις στατιστικούς δείκτες που υπολογίστηκαν για τα 12 πιο χαρακτηριστικά ονόματα συναισθημάτων του φύλλου καταγραφής συναισθημάτων (πρώτο σκέλος 1ης έρευνας).

Για να αναγνώσει κανείς τον πίνακα 4, πρέπει να εξοικειωθεί με τα σύμβολα τις κεφαλίδας. Η ανάγνωση του πίνακα θα εξηγηθεί με τη βοήθεια τις πρώτης λέξης-ερεθίσματος, της αγάπης, οι στατιστικοί δείκτες της οποίας έχουν ως εξής: Το 100% των ερευνητικών υποκειμένων έβαλε σταυρό στη στήλη συναίσθημα, δηλ. όλα τα ερευνητικά υποκείμενα θεώρησαν ότι η αγάπη εντάσσεται μεταξύ άλλων στο πλάτος τις έννοιας του συναισθήματος. Το 85,4% των ερευνητικών υποκειμένων θεώρησε μάλιστα ότι η αγάπη είναι αποκλειστικά και μόνο συναίσθημα (σταυρός αποκλειστικά και μόνο στην 3η στήλη). Το 2,1% θεώρησε ότι η αγάπη εντάσσεται τόσο στην έννοια του συναισθήματος όσο και στην έννοια τις σωματικής κατάστασης/αντίδρασης (η οποία συμβολίζεται με τη σχηματική αναπαράσταση του ανθρώπινου σώματος) –έβαλε, με άλλα λόγια, δυο σταυρούς στο σχετικό έντυπο: στην 1η και στην 3η στήλη. Το 4,2% θεώρησε ότι η αγάπη εντάσσεται τόσο στην έννοια συναίσθημα όσο και στην έννοια λογική διεργασία (η οποία συμβολίζεται με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή): το 8,3%, τέλος, ότι εντάσσεται τόσο στην έννοια συναίσθημα όσο και στην έννοια ιδιότητα τις προσωπικότητας (η οποία συμβολίζεται με το σχηματοποιημένο πρόσωπο). Επομένως, το 14,6% των ερευνητικών υποκειμένων θεώρησε ότι η αγάπη εντάσσεται σε δυο κατηγορίες υψηλότερου βαθμού αφαίρεσης: στο συναίσθημα και σε μια ακόμη από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Το γεγονός ότι τα ερευνητικά υποκείμενα ταξινομούν τις λέξεις-ερεθίσματα σε περισσότερες τις μιας νοητικές κατηγορίες φανερώνει ότι τις καθημερινές έννοιες αντικατοπτρίζουν σύνθετα φαινόμενα που συνδυάζουν συναισθήματα, λογικές διεργασίες και σωματικές αντιδράσεις.

Για να δώσουμε μια συνοπτική εικόνα των αποτελεσμάτων τις δεύτερης έρευνας, μπορούμε να πούμε το εξής: για 89 (από τα συνολικά 280) ερεθίσματα συμφώνησαν μεταξύ τους 2 στα 3 ερευνητικά υποκείμενα (ποσοστό διατομικής συμφωνίας $\geq 66,7\%$) ότι αντικατοπτρίζουν μεταξύ άλλων συναισθήματα, και 1 στα 3 υποκείμενα ότι πρόκειται αποκλειστικά και μόνο για συναισθήματα (ποσοστό διατομικής συμφωνίας $\geq 33,3\%$).

Τα επιμέρους ερωτήματα που είχαν τεθεί στη δεύτερη έρευνα, απαντώνται ως εξής:

Πίνακας 4. Επιλεγμένα αποτελέσματα τις 2ης έρευνας (%)

Λέξη-ερέθισμα	+♥	♥	♥ ‡	♥ ☒	♥ ☺	♥ ‡ ☒	♥ ‡ ☺	♥ ☒ ☺	♥ ‡ ☒ ☺	‡	☒	☺	‡ ☒	‡ ☺	☒ ☺	‡ ☒ ☺	τίτρεσ εσπό τα πρσφινγ.
Αγάπη	100	85,4	2,1	4,2	8,3												
Μίσος	98	86		4	4		2		2	2							
Λύπη	92	78	4	2	2	4			2	2	2	2		2			
Ευτυχία	91,7	79,2	8,3		4,2						4,2						4,2
Έρωτας	89,7	60,4	18,8	4,2	2,1	4,2				6,3				2,1			2,1
Χαρά	89,6	72,9	8,3	2,1	4,2		2,1			4,2	2,1	4,2					
Θλίψη	86	72	2	4	2		6			4	2	6	2				
Φόβος	85,5	60,4	12,5	4,2	2,1	2,1	4,2			8,3	2,1	4,2					
Θυμός	83,5	52,1	18,8	6,3	2,1	4,2				14,6		2,1					
Απογοή- τευση	83,4	64,6	2,1	6,3	8,3	2,1					4,2	8,3					4,2
Ψυχ. Πόνος	77,2	64,6	4,2	4,2	4,2					14,6	2,1				2,1		2,1
Άγχος	76	38	20		8	4	6			12	2	8		2			

+♥ = μεταξύ άλλων, συναίσθημα

♥ = συναίσθημα

‡ = σωματική κατάσταση / αντίδραση

☒ = λογική διεργασία

☺ = ιδιότητα της προσωπικότητας

- Δεν αντικατοπτρίζουν συναισθήματα οι όροι που δηλώνουν την ενεργειακή κατάσταση του οργανισμού (π.χ. κόπωση, κούραση, εξουθένωση, υπνηλία, χαλάρωση, εγρήγορση, ενεργητικότητα, ζωντάνια, έξαρση, έξαψη κ.ά.)
- ούτε οι λέξεις που αντικατοπτρίζουν την εκδήλωση του συναισθήματος (π.χ. γέλιο, δάκρυ, κλάμα, χαμόγελο κ.ά.).
- Η επιθυμία, αντίθετα, είναι συναίσθημα.
- Αρκετές λέξεις από τις ξενόγλωσσες και ελληνόγλωσσες συλλογές συναισθημάτων δεν θεωρούνται ως συναισθήματα, π.χ. οι λέξεις *αδιαφορία, αισιοδοξία, αλλοτριώση, ανατριχίλα, απάθεια, αποθάρρυνση, απόρριψη, βάσανο, γοητεία, διασκέδαση, έγνοια, εκδικητικότητα, έλξη, ενδοιασμός, ζήλος, θρίαμβος, κακία, κατήφεια, κατσουφιά, λαγνεία, λύσσα, μαγεία, μαρτύριο, ματαίωση, μέθη, πείσμα, ρίγος, φροντίδα, ψυχαγωγία* από την έρευνα του Shaver και των συνεργατών του.

5. Ενδιάμεσος απολογισμός

Στις δυο πρώτες έρευνες η προσέγγισή μας είχε επαγωγικό χαρακτήρα. Ξεκίνησε από τις επιμέρους ονομασίες συναισθημάτων, για να προσεγγίσει την πιο αφηρημένη έννοια *συναίσθημα*. Συνολικά διερευνήθηκαν 342 ερεθίσματα («υποψήφια» ονόματα συναισθημάτων). Τα 218 από αυτά διερευνήθηκαν με δυο διαφορετικές μεθόδους, ενώ τα υπόλοιπα 124 με μία: 62 με την πρώτη ερευνητική προσέγγιση και 62 με τη δεύτερη. Κατά την πρώτη ερευνητική προσέγγιση τα ερευνητικά υποκείμενα ερωτήθηκαν για το βαθμό της βεβαιότητάς τους αναφορικά με το αν ένα όνομα αντικατοπτρίζει ή όχι ένα συναίσθημα. Κατά τη δεύτερη ερευνητική προσέγγιση τους ζητήθηκε να κρίνουν αν τα ονόματα αντικατοπτρίζουν συναισθήματα, λογικές διεργασίες, ιδιότητες της προσωπικότητας ή σωματικές καταστάσεις/αντιδράσεις. Από την πρώτη έρευνα απέκτησαν το status του συναισθήματος 191 ονόματα, όσα δηλ. είχαν μέσο όρο εκτίμησης μεγαλύτερο ή ίσο του 2,78. Από τη δεύτερη έρευνα αναδείχτηκαν 89 ερεθίσματα. Η τομή των δυο ερευνών, δηλ. 82 ονόματα που «άντεξαν» στη διπλή δοκιμασία, θεωρήθηκε ότι αντικατοπτρίζουν κατά γενική ομολογία συναισθήματα. Επομένως, ένα μέρος της συναισθηματικής ζωής του ενήλικου ατόμου έχει μονολεκτικά κωδικοποιηθεί στα πλαίσια της ελληνικής γλωσσικής και πολιτισμικής κοινότητας με 82 ονόματα. Οι Ortony και Turner (1990) προτείνουν για τέτοιου είδους συλλογές τον τίτλο *πολιτισμικώς συνήθη συναισθήματα (culturally common emotions)*. Πρόκειται για τα ακόλουθα 82 ερεθίσματα: *αγαλλίαση, αγανάκτηση, αγάπη, άγχος, αγωνία, αηδία, αμηχανία, ανακούφιση, ανασφάλεια, ανησυχία, ανία, αντιπάθεια, απελπισία, απέχθεια, απόγνωση, απογοήτευση, απόλαυση, ασφάλεια, αυτολύπηση, γαλήνη, δέος, δυσαρέσκεια, δυστυχία, ελπίδα, ενθουσιασμός, ενοχή,*

επιθυμία, έρωτας, ευδιαθεσία, ευθυμία, ευτυχία, ευφορία, ευχαρίστηση, ζήλια, ηδονή, θαυμασμός, θλίψη, θυμός, ικανοποίηση, καημός, κακοκεφιά, κατάπληξη, κενό, λατρεία, λαχτάρα, λύπη, λύτρωση, μαράζι, μειονεξία, μελαγχολία, μίσος, μοναξιά, νοσταλγία, ντέρτι, ντροπή, οδύνη, οίκτος, οργή, πάθος, πανικός, παράπονο, πικρία, πλήξη, πληρότητα, πόθος, σπαραγμός, στενοχώρια, στοργή, συγκίνηση, σύγχυση, συμπάθεια, συμπόνια, ταραχή, τέρψη, τρόμος, τρυφερότητα, τύψεις, φθόνος, φόβος, φρίκη, χαρά, ψυχοπλάκωμα.

6. Τρίτη έρευνα

Η τομή των δυο μεθοδολογικών προσεγγίσεων (δηλ. τα 82 ερεθίσματα που προαναφέρθηκαν) αποτέλεσε τον πυρήνα του λεξιλογικού υλικού που επρόκειτο να ταξινομηθεί στην τρίτη έρευνα. Στα 82 αυτά ερεθίσματα προστέθηκαν 5 ερεθίσματα του καταλόγου 2 (έχθρα, λύπηση, σιγουριά, περηφάνια, ψυχικός πόνος), τα οποία είχαν ικανοποιητικούς στατιστικούς δείκτες. Επομένως, διευρύνθηκε η συλλογή λέξεων στα 87 ερεθίσματα. Από τον πίνακα 3 επελέγησαν 23 επιπλέον ερεθίσματα με κριτήριο την εκπροσώπηση όλων των επιστημονικά επιβεβαιωμένων συναισθηματικών κατηγοριών (σύμφωνα με τον Schmidt-Atzert, 1987, σελ. 157). Έτσι, ο κατάλογος 3 που χρησιμοποιήθηκε στην 3η έρευνα περιλάμβανε ένα σύνολο 110 λέξεων.

Στην τρίτη έρευνα επιδιώχθηκε η συμπύκνωση της πληθώρας των συναισθημάτων σε έναν περιορισμένο αριθμό ομάδων. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος ταξινόμησης καρτελών (card sorting). Σε κάθε καρτέλα αναγράφηκε ένα ερέθισμα (ένα συναίσθημα) του καταλόγου 3, άρα συνολικά υπήρχαν 110 καρτέλες. Τα ερευνητικά υποκείμενα κλήθηκαν να σχηματίσουν ομάδες ερεθισμάτων με κριτήριο το βαθμό της ομοιότητας που είχαν τα αναγεγραμμένα συναισθήματα μεταξύ τους, π.χ. θα τοποθετούσαν την οργή και το θυμό στην ίδια ομάδα.

6.1 Δείγμα και διεξαγωγή της έρευνας

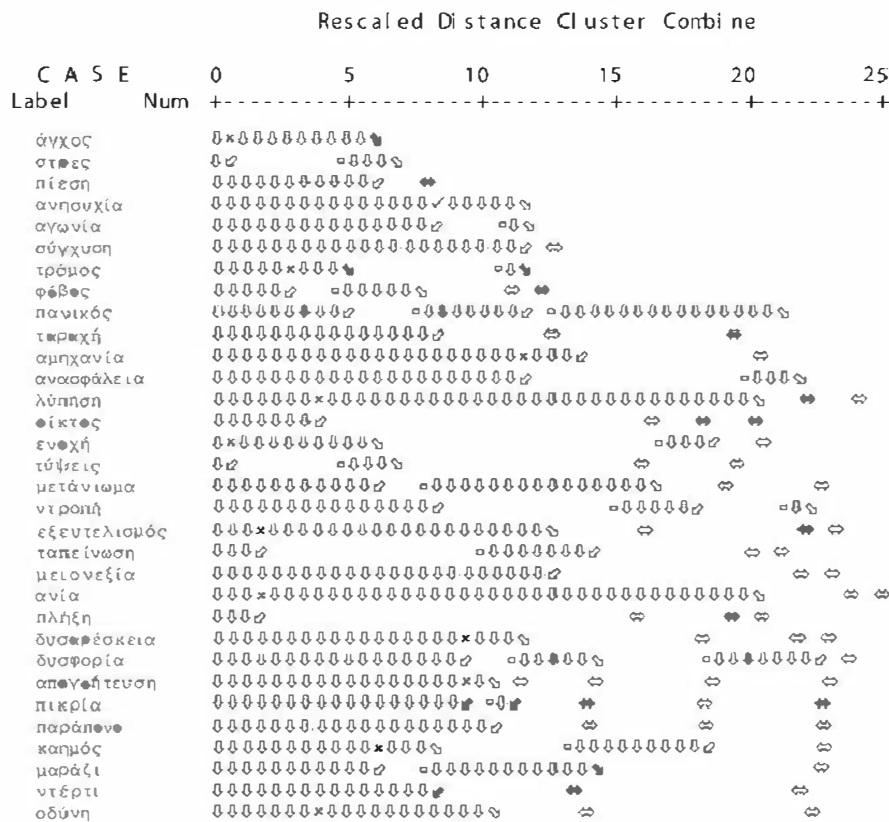
Η έρευνα διεξήχθη κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους 2002-2003. Συγκεκριμένα, μετά το πέρας της πανεπιστημιακής παράδοσης και ύστερα από σύντομη ενημέρωση σχετικά με το σκοπό της έρευνας, όσοι φοιτητές επιθυμούσαν, παρέμεναν, προκειμένου να ταξινομήσουν τις καρτέλες με τα συναισθήματα. Οι φοιτητές κάθονταν με αρκετή απόσταση ο ένας από τον άλλο, ούτως ώστε να έχουν επαρκή επιφάνεια εργασίας (3 – 4 έδρανα). Η ερευνήτρια είχε ετοιμάσει για τον κάθε φοιτητή ένα ξεχωριστό πακέτο με τις 110 καρτέλες, το οποίο συνοδευόταν από τις σχετικές γραπτές οδηγίες. Οι φοιτητές εργάζονταν ατομικά και είχαν στη διάθεσή τους μια ώρα. Για κάθε ερευνητικό υποκείμενο που ολοκλήρωνε την ταξινόμηση, η ερευνήτρια κατέ-

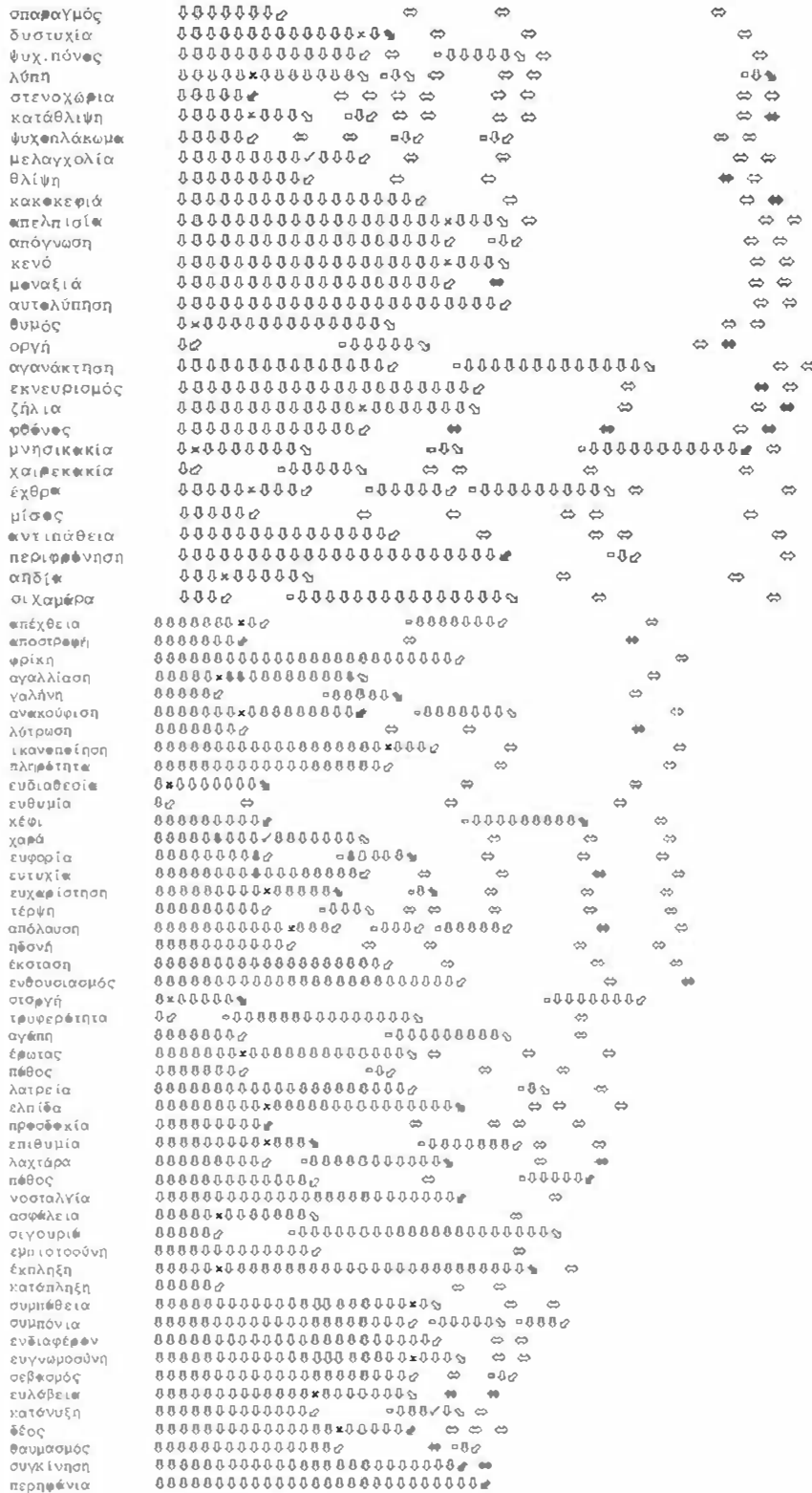
γγραφε σε μια ξεχωριστή κόλλα χαρτί τις ομάδες ονομάτων συναισθημάτων που το συγκεκριμένο άτομο είχε σχηματίσει· σημείωνε, επίσης, την τιτλοφόρηση της εκάστοτε ομάδας. Το δείγμα ήταν 53 φοιτητές και φοιτήτριες ψυχολογίας του Παν/μίου Κρήτης (8 άνδρες, 43 γυναίκες και 2 που δεν δήλωσαν το φύλο τους).

6.2 Αποτελέσματα της τρίτης έρευνας

Η στατιστική επεξεργασία των ερευνητικών δεδομένων έγινε με τη μέθοδο της ιεραρχικής ανάλυσης συστάδων (hierarchical cluster analysis) (βλ. σχετικά Aldenderfer & Blushfield, 1984. Anderberg, 1973. Eckes & Rossbach, 1980. Everitt, 1980. Hartigan, 1975. Romesburg, 1984) με τη βοήθεια του στατιστικού προγράμματος SPSS. Η συγχώνευση λέξεων-ερεθισμάτων ή συστάδων διεξαγόταν με τη μέθοδο average linkage, που χρησιμοποιήθηκε και στις μέχρι τώρα αντίστοιχες ξενόγλωσσες έρευνες. Ως μέτρο απόστασης (distance method) χρησιμοποιήθηκαν οι ευκλείδειες αποστάσεις (euclidean distances) (βλ. σχετικά Mirkin, 1996, σελ. 81. Johnson & Wichern, 1998, σελ. 728. Blashfield, Aldenderfer & Morey, 1982). Από τη διαδικασία αυτή προέκυψε το ακόλουθο δενδρόγραμμα.

Σχήμα 1. Δενδρόγραμμα

Από το δενδρόγραμμα εξήχθησαν 17 συστάδες συναισθημάτων, συγκεκριμένα:

1. Η συστάδα του φόβου και του άγχους: Περιλαμβάνει τις λέξεις *άγχος, στρες, πίεση (μτφ.), ανησυχία, αγωνία, σύγχυση, τρόμος, φόβος, πανικός, ταραχή, αμηχανία, ανασφάλεια*.
2. Η συστάδα της ντροπής: Περιλαμβάνει τις λέξεις *ενοχή, τύψεις, μετάνιω-μα, ντροπή, εξευτελισμός, ταπείνωση, μειονεξία*.
3. Η συστάδα του ψυχικού πόνου: Περιλαμβάνει τις λέξεις *δυσαρέσκεια, δυσφορία, απογοήτευση, πικρία, παράπονο, καημός, μαράζι, ντέρτι, οδύ-νη, σπαραγμός, δυστυχία, ψυχικός πόνος, λύπη, στενοχώρια, κατάθλιψη, ψυχοπλάκωμα, μελαγχολία, θλίψη, κακοκεφιά, απελπισία, απόγνωση, κε-νό, μοναξιά, αυτολύπηση*.
4. Η συστάδα της ανίας: Περιλαμβάνει τις λέξεις *ανία και πλήξη*.
5. Η συστάδα του θυμού: Περιλαμβάνει τις λέξεις *θυμός, οργή, αγανάκτηση και εκνευρισμός*.
6. Η συστάδα του μίσους: Περιλαμβάνει τις λέξεις *ζήλια, φθόνος, μνησικα-κία, χαιρεκακία, έχθρα, μίσος, αντιπάθεια, περιφρόνηση*.
7. Η συστάδα της αηδίας: Περιλαμβάνει τις λέξεις *αηδία, σιχαμάρα, απέ-χθεια και αποστροφή*.
8. Η συστάδα της ευχαρίστησης και της χαράς: Περιλαμβάνει τις λέξεις *αγαλλίαση, γαλήνη, ανακούφιση, λύτρωση, ικανοποίηση, πληρότητα, ευ-διαθεσία, ευθυμία, κέφι, χαρά, ευφορία, ευτυχία, ευχαρίστηση, τέρψη, απόλαυση, ηδονή, έκσταση και ενθουσιασμός*.
9. Η συστάδα της αγάπης και του έρωτα: Περιλαμβάνει τις λέξεις *στοργή, τρυφερότητα, αγάπη, έρωτας, πάθος και λατρεία*.
10. Η συστάδα των συναισθημάτων αλληλεγγύης: Περιλαμβάνει δυο υποο-μάδες λέξεων, οι οποίες καταλαμβάνουν διαφορετικές περιοχές στο δεν-δρόγραμμα. Η πρώτη υποομάδα (**συστάδα του οίκτου**) αποτελείται από τις λέξεις *λύπηση και οίκτος*. Η δεύτερη υποομάδα (**συστάδα της συμπά-θειας**) αποτελείται από τις λέξεις *συμπάθεια, συμπόνια και ενδιαφέρον*.
11. Η συστάδα της ελπίδας: Περιλαμβάνει τις λέξεις *ελπίδα και προσδοκία*.
12. Η συστάδα της επιθυμίας: Περιλαμβάνει τις λέξεις *επιθυμία, λαχτάρα, πόθος και νοσταλγία*.
13. Η συστάδα της ασφάλειας: Περιλαμβάνει τις λέξεις *ασφάλεια, σιγουριά και εμπιστοσύνη*.
14. Η συστάδα της έκπληξης: Περιλαμβάνει τις λέξεις *έκπληξη και κατάπλη-ξη*.
15. Η συστάδα των ηθικών και θρησκευτικών συναισθημάτων: Περιλαμβά-νει τις λέξεις *ευγνωμοσύνη, σεβασμός, ευλάβεια, κατάνυξη, δέος και θαυ-μασμός*.
16. Η συστάδα της περηφάνιας: Περιλαμβάνει μόνο τη λέξη *περηφάνια*.
17. Η συστάδα της συγκίνησης: Περιλαμβάνει μόνο τη λέξη *συγκίνηση*.

Πίνακας 5. Συγκριτική παρουσίαση των συστάδων του ελληνόγλωσσου και των ξενόγλωσσων δένδρογραμμάτων των συναισθημάτων

Τίτλοι ομάδων συναισθημάτων	Γερμανία: Schmidt-Atzert & Ströhm (1983)	Καναδάς: Storm & Storm (1987)	Η.Π.Α. Shaver και συν. (1987)	Η.Π.Α. Alvarado (1998)	Ελληνική έρευνα (2003)
Έρωτας	X	X	X	X	X
Αγάπη		X	X	X	X
Συναισθήματα αλληλεγγύης	X	X	X	X	X
Χαρά & ευχαρίστηση	X	X	X	X	X
Ψυχικός πόνος	X	X	X	X	X
Ντροπή	X	X	X	X	X
Θυμός	X	X	X	X	X
Μίσος		X		X	X
Αηδία	X		X	X	X
Ζηλοφθονία	X	X	X	X	X
					Η ζηλοφθονία μπορεί να οριστεί και ως αυτόνομη συστάδα
Έκπληξη	X	X	X	X	X
Φόβος	X	X	X	X	X
Γενικότερη νευρικότητα - ανησυχία	X	X	X	X	X
					Συστάδα άγχους
Ανία	X	X	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	X
Ελπίδα	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	X	X	X
Επιθυμία	--	--	X longing	X longing, melancholy	X
Ασφάλεια	--	--	--	--	X
Περηφάνια	X	--	X	--	X
Συγκίνηση	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	X
Ηθικά και θρησκευτικά συναισθήματα	--	X	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	Απουσιάζουν οι σχετικοί όροι	X

6.3 Σύγκριση με τα ξενόγλωσσα δένδρογράμματα

Ο πίνακας 5 παρουσιάζει συγκριτικά τις συστάδες που προέκυψαν από την ελληνόγλωσση έρευνα με τις συστάδες που εξήχθησαν από τις ξενόγλωσσες έρευνες στη Γερμανία, τον Καναδά και τις Η.Π.Α.

Παρατηρούμε ότι οι περισσότερες από τις ελληνόφωνες συστάδες απαντούν συνήθως και στις ξενόγλωσσες έρευνες. Αποκλειστικά στην ελληνική έρευνα απαντούν η συστάδα της *επιθυμίας*, της *ασφάλειας* και της *συγκίνησης* είτε λόγω διαφορετικών σημασιολογικών σχέσεων ανάμεσα στις λέξεις-ερεθίσματα (όπως στο παράδειγμα της *επιθυμίας* και της *ασφάλειας*) είτε λόγω απουσίας σχετικών ερεθισμάτων στις ξενόγλωσσες έρευνες (όπως στο παράδειγμα της *συγκίνησης*). Η συστάδα των *ηθικών και θρησκευτικών συναισθημάτων* σχηματίστηκε μόνο στην ελληνική και την καναδική έρευνα. Στην ελληνική έρευνα, τέλος, δεν επιβεβαιώθηκαν οι κατηγορίες της *σεξουαλικής διέγερσης* και του *ενδιαφέροντος*, οι οποίες είχαν σχηματιστεί στις ξενόγλωσσες έρευνες.

7. Γενικό συμπέρασμα

Οι έρευνες που περιγράφηκαν στο παρόν άρθρο οδήγησαν στη δημιουργία μιας αντιπροσωπευτικής για την ελληνική γλώσσα συλλογής ονομάτων που αντικατοπτρίζουν συναισθήματα. Τα πλεονεκτήματα της συλλογής αυτής σε σχέση με προηγούμενες προσπάθειες είναι τα ακόλουθα: (α) Στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σε λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας και ελληνική βιβλιογραφία, επομένως έχει αποφευχθεί το σφάλμα της «μεταμόσχευσης» ψυχολογικής γνώσης μεταφρασμένης αποκλειστικά από ξενόγλωσσα εγχειρίδια, και (β) έχει εμπειρικό χαρακτήρα, επομένως αποφεύγονται οι σκόπελοι της μονομερούς θεωρητικής ενασχόλησης με το επιστητό.

Η προσέγγισή μας είχε επαγωγικό χαρακτήρα. Με αφετηρία τις επιμέρους ονομασίες συναισθημάτων, επιδιώχθηκε η προσέγγιση της πιο αφηρημένης έννοιας *συναίσθημα*. Διαπιστώθηκε ότι ένα μέρος της συναισθηματικής ζωής του ενήλικου ατόμου έχει μονολεκτικά κωδικοποιηθεί στα πλαίσια της ελληνικής γλωσσικής και πολιτισμικής κοινότητας με 100 ± 10 ονόματα. Οι Ortony και Turner (1990) προτείνουν για τέτοιου είδους συλλογές τον τίτλο *πολιτισμικώς συνήθη συναισθήματα* (*culturally common emotions*). Ως χαρακτηριστικά τέτοια συναισθήματα ισχύουν τα 110 ερεθίσματα που χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση συστάδων (κατάλογος 3) ή τα 82 ερεθίσματα που άντεξαν στη διπλή μεθοδολογική προσέγγιση των δυο πρώτων ερευνών (και τα οποία αποτελούν υποσύνολο του καταλόγου 3). Τα ονόματα αυτά δεν αντιστοιχούν σε ισάριθμες διαφορετικές τάξεις (σύνολα) συναισθηματικών επεισοδίων. Ένδειξη τούτου αποτελεί το γεγονός ότι τα ερευνητικά υποκείμενα συμπύκνωσαν την πληθώρα των ονομάτων σε 17 ομάδες-κατηγορίες παρομοίων συναισθημάτων. Πρόκειται, επομέ-

νως, για ονόματα μερικώς συνώνυμα μεταξύ τους, τα οποία συνιστούν επαλλάσσουσες έννοιες και μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά για την πιλοφόρηση ενός πιο περιορισμένου αριθμού τάξεων συναισθηματικών επεισοδίων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aldenderfer, M., & Blushfield, R. (1984). *Cluster Analysis*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Alvarado, N. (1998). A reconsideration of the structure of the emotion lexicon. *Motivation and Emotion*, 22, 329-344.
- Anderberg, M. R. (1973). *Cluster Analysis for Applications*. New York: Academic Press.
- Blashfield, R. K., Aldenderfer, M. S., & Morey, L. C. (1982). Cluster analysis software. In P. R. Krishnaiah, & L. N. Kanal, *Handbook of Statistics*, Vol. 2 (pp. 245-266). Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- Clore, G. L., & Ortony, A. (1991). What more is there to emotion concepts than prototypes? *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 48-50.
- Eckes, T., & Rossbach, H. (1980). Clusteranalysen. Stuttgart: Kohlhammer.
- Everitt, B. (1980). *Cluster Analysis* (2nd ed.). New York: Halstead Press.
- Fehr, B., & Russel, J. A. (1984). Concept of emotion viewed from a prototype perspective. *Journal of Experimental Psychology: General*, 113, 464-486.
- Goleman, D. (1998). *Η συναισθηματική νοημοσύνη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hartigan, J. A. (1975). *Clustering Algorithms*. New York: Wiley & Sons.
- Johnson, R. A., & Wichern, D. W. (1998). *Applied multivariate statistical analysis* (4th ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Mannhaupt, H. R. (1983). Produktionsnormen für verbale Reaktionen zu 40 geläufigen Kategorien. *Sprache und Kognition*, 2, 264-278.
- Medin, D. L. (1989). Concepts and conceptual structure. *American Psychologist*, 44, 1469-1481.
- Meyer, W.-U., Sch?tzwohl, A., & Reisenzein, R. (1993). *Einführung in die Emotionspsychologie*. Bern: Huber.
- Mirkin, B. (1996). *Mathematical classification and clustering*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Ortony, A., & Turner, T. J. (1990). What's basic about basic emotions? *Psychological Review*, 97, 315-331.
- Romesburg, H. C. (1984). *Clusteranalysis for Researchers*. Belmont, CA.: Lifetime Learning Publications.
- Russell, J. A. (1991a). In defence of a prototype approach to emotion concepts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 37-47.
- Russell, J. A. (1991b). Culture and the categorization of emotions. *Psychological Bulletin*, 110, 426-450.

- Russell, J. A., Lewicka, M., & Niit, T. (1989). A cross-cultural study of a circumplex model of affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 848-856.
- Schmidt-Atzert, L. (1987). Zur umgangssprachlichen Ähnlichkeit von Emotionswörtern. *Psychologische Beiträge*, 29, 140-163.
- Schmidt-Atzert, L. (1996). *Lehrbuch der Emotionspsychologie*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Schmidt-Atzert, L., & Ströhm, W. (1983). Ein Beitrag zur Taxonomie der Emotionswörter. *Psychologische Beiträge*, 25, 126-141.
- Shaver, P. R., Schwartz, J.C., Kirson, D., & O'Connor, C. (1987). Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1061-1086.
- Storm, C., & Storm, T. (1987). A taxonomic study of the vocabulary of emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 805-816.
- Van Goozen, S., & Frijda, N. H. (1993). Emotion words used in six European countries. *European Journal of Social Psychology*, 23, 89-95.
- Αντωνοπούλου, Χ., Βίκη, Α., Γαλανάκη, Ε., Δράκος, Γ., Μάνος, Κ., Μάνου, Β., Μάνου, Ι., Νέστορος, Ι., Τριανταφύλλου, Θ., Τσαντήλα, Α., & Τσιπλητάρης, Α. (2000). *Ψυχολογία Α΄ τάξης Ενιαίου Λυκείου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (Εκδ.) (1998). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.
- Νασιάκου, Μ, Μαράτου, Ό., Ναυρίδης, Κ., Δραγώνα, Θ., & Τέπτερη, Ι. (1988). *Ψυχολογία, Β΄ Λυκείου* (2η έκδ.). Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Παπαδάκη-Μιχαηλίδη, Ε. (1998). *Η σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων. Η μη λεκτική επικοινωνία στις διαπροσωπικές σχέσεις* (4η έκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (1994). *Λεξικό Ψυχολογίας* (με τετράγλωσση ορολογία). Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (2003). *Ψυχολογία: Σύγχρονη Πειραματική* (8η έκδ.). Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Ν. Γ. (2005). *Λεξικό της Ψυχολογίας – Εγκυκλοπαιδικό με τετράγλωσση ορολογία*. Αθήνα.
- Παπανούτσος, Ε. Π. (1983). *Ψυχολογία, Β΄ Λυκείου* (8η έκδ.). Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Τεγόπουλος, Κ., & Φυτράκης, Δ. (Εκδ.) (1989). *Ελληνικό λεξικό* (3η έκδ.). Αθήνα: Αρμονία.
- Τομασίδης, Χ. Χ. (1982). *Εισαγωγή στην Ψυχολογία*. Αθήνα: Δίπτυχο.
- Τριανταφύλλου, Τ. Τ. (1998). *Ψυχολογία, Α΄ τάξης Ενιαίου Λυκείου* (4η έκδ.). Αθήνα: Ίδρυμα Ευγενίδου.
- Τσαντήλα, Α. (2005). *Συναίσθημα και Γλώσσα: Ένα μοντέλο ταξινόμησης*. Διδακτορική διατριβή. Ρέθυμνο: Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

The emotion lexicon of the Greek language

Tsantila Anna

ABSTRACT

In three studies, the emotion lexicon of the Greek language was explored. In the first study (2001) the concept of emotion was presented to 84 psychology students in order to list its members. The same sample rated on a 4-point scale a list of 280 terms, compiled by the author with emotion names found in dictionaries or used in other studies, for prototypicality or emotionness. Based on these results a new list containing the “good” examples of the emotion names was compiled and a second study was conducted (2002). Subjects (98 psychology students) were asked to classify each term in one or more of the following superordinate concepts: physical / bodily state, cognition, emotion, personality trait.

The most representative emotion names of the two studies (110 terms) were used in the third study conducted in the 2002-2003 academic year. Each term was printed on a small card. Fifty-three psychology students sorted cards into categories representing their best judgements about which emotions are similar to each other. The data were analysed using a hierarchical cluster analysis technique which yielded 17 interpretable clusters. The Greek findings were compared to the results of studies conducted in Germany, Canada and the U.S.A.

KEY WORDS: *emotion, emotion names, Greek language*